

cacs a Occident abans del S. XI (veg. ESCAC) i *matar* ja era vulgar almenys en el S. X. Jo no crec que una idea així, grotesca, hagués pogut sorgir sinó en el cap de gent germànica per a qui les llengües peninsulars tingueren sempre alguna cosa d'exòtic. També topa amb la coincidència completa del rom. *mat(t)io* amb el ll. vg. *MATTUS*, documentat des d'un temps massa antic perquè un tal origen sigui ni tan sols concebible.⁷

Es evident, com ja s'inclinava a admetre-ho Diez (*Wb.*, 384), i ho han indicat més tard Rohlfs (*Litbl.* XLVII, 360-1), Spitzer⁸ i Wartburg (en el nou Bloch), que aquest *MATTUS* ha de ser de nissaga llatina, i que n'han de venir el fr. *mat* 'abatut, vençut, afligit' [segle XII, God. v, 199, i afegim-hi «furent si mates et si prises», 'troublées', en *Le Conte de Poitiers*, S. XIII, *Rom.* LXIV, 411-2], oc. *mat*⁹ it. *matto* 'boig, foll', acc. ja documentada en Boccaccio, i segons sembla en Fra Guittone, però que a l'Edat Mitjana és més aviat 'neci, estúpid' (així sovint en Dante mateix). En francès el mot prengué després el matis de 'marcit' i 'sense brillantor, mat', acc. en la qual les llengües ibero-romàniques han manllevat el mot francès [cat. Lab. 1864; cast. *mate* 1680].¹⁰

Altrament Cerverí de Girona i Frc. Eiximenis van usar també el nostre *mat* en el sentit del francès antic: «Ja no-us tolrán valén d'una esclavina / vostr' enemic, pus aytal domn' amatz, / ans los veyretz vençutz e mortz e matz» (11/47.10); «l'hom servil --- si-l lexes reposar tantost cercarà libertat --- e per tal --- que estiga ben abaxat e ben mat ---» (*Terç*, cap. 120); i sembla que encara ho diuen així a la Rib. d'Ebre: «hom el buida, amb la punta del ganivet, llevant-li el cor *mat* i net (sense cap ni ventresca)», Bladé (*Benissanet*, 169); altrament vegeu l'article *MATTUS del FEW, publicat ja abans en el *Recueil Cl. Brunel* (1955), 644ss.

Sens dubte en llatí és un mot rar. Apareix una vegada en Petroni, a la boca d'un personatge vulgar: «staminatas duxi ['he begut'] et plane *matius* sum: vinus mihi in cerebrum abiit» (XLI, 12), cosa que no sembla dur-nos al significat de 'borratxo' sinó 'embrutit, estabornit, atordit'; una altra vegada en un epitafi versificat de l'Antologia Llatina, on diu que una dona «erubuit totaque *mata* fuit» 'va enrojolar-se i quedar tota confusa' (per a la interpretació, veg. Sittl., *ALLG* II, 610; Heraeus, *Kleine Schriften*, 63; Specht, *Z. f. vgl. Sprachfg.* LV, 12): la primera síl·laba de *mata* és llarga en aquest vers, cosa que podria indicar una pronúncia *matta*, com sigui que la grafia amb *-tt-*, confirmada per les llengües romàniques, es troba efectivament en glosses (CGL IV, 114.4; v, 568.58; iv, 257.35, 536.31; v, 465.6, 542.40, 568.58, 604.41);¹¹ d'aquestes n'hi ha unes quantes, i documentades en mss. que en part es remunten al S. VII, i donen les traduccions. «*fatuus, stultus, sine sensu, vacuus, follis*», i també «*tristis*»; és possible (text no ben segur) que el mot es trobi també en un dels escriptors de la *Historia Augusta*.

L'origen de *MATTUS* és obscur: s'ha pensat en un derivat de *MADÈRE* 'ser humit, estar amarat, impregnat', sigui a base de *MADĪDUS* o de *MADĪTUS; totes

dues alternatives mouen a greu escrípol fonètic, fins i tot la primera, quan es tracta d'una forma documentada ja en els primers anys de l'era cristiana; d'altra banda en l'aspecte semàntic també és una idea ben flaca, essent així que l'acc. suposada com a fonamental 'mullat, amarat, begut', d'on 'estabornit, embriac', no compta amb altra base que una glossa transmesa per Scaliger, i de font i data desconegudes.¹²

Bé pot ser que *matius* fos la forma primitiva, i *matius* una variant amb reduplicació expressiva, a la manera de *brut, bruta*, it. *brutto*, BRŪTUS, romànic *PLATTUS < gr. *πλατύς*, i d'altres exemples que ens recorda Rohlfs, l. c. En definitiva crec que serà prudent de deixar en suspens l'origen del ll. vg. *MAT(T)US*, com ho fan Ernout-Meillet, i Spitzer, *Bull. Ling.* de Rosetti vi, 1938. Tinguem ben present l'encertada insistència de Meillet en el caràcter «popular», i inexplicable per l'indoeuropeu, de molts adjectius llatins de qualitat i defectes, amb vocalisme *a* i geminació expressiva, com *crassus, bassus, flaccus, nannus, lassus, vannus, pappus, ca(p)pus (-po), callum, vappa, vacca* etc.: el nostre *matius* pot ser-ne un de tants, per bé que rebutjat per la llengua correcta, com ho foren *bassus, plattus* i *cappo*.¹³

Ara bé que de *MATTUS* vénen l'it. *matto* i el fr. *mat*, és evident, i que d'aquest adjectiu es deriva el verb gallo-romànic *mater, matar*, i en definitiva el nostre *matar* 'abatre' > 'occir', sembla indubtable. Primitivament, doncs, *matar* seria una expressió eufemística d'aqueixa idea terrible, com hagueren de ser-ho els llatins *interficere, interimere* (de primer 'privar', derivats de *facere, emere*), el fr. *tuer* (pròpiament 'apagar') etc. Així vaig establir-ho ja el 1951 en el DCEC, i no s'hi ha fet objecció fundada. Es pot ja mirar com un problema resolt.

Altres etimologies que s'havien proposat poden desbar-se sense escrípol. *MACIARE* 'sacrificar (als déus)', mot no transmès al romànic, és absolutament impossible des del punt de vista fonètic (per més que encara hi mig transigeixin Bourciez, *Élém. de Ling. Rom.*, § 183, i Entwistle, *Sp. Lang.*, p. 68, i l'afirmi *AlcM* amb un menyspreu de la ciència lingüística que ens ruboritzava).¹⁴ El gòt. *maitan* 'tallar' (idea esmentada per MzPi., *Cid*, s. v.), encara que en rigor possible des del punt de vista fonètic, és inconciliable amb les formes llatines, franceses i italianes.

DERIV.: *Matacias* 'la manança del porc', no català, però veí, en l'alt-arag. d'Ansó (*las-cias*, «aquí estamos de *matacia*», 1966). *Matada* val.; *matadeta* manera de practicar el tir de colom: «pa fer-ho a la *mataeïta* anem al *pacte de colom*», comarca de Xàtiva (Novetlè, 1962). *Matador* [c. 1400, StVicentF]. En lloc d'*escorxador* el cast. *matadero* és intolerable; no tant *matador*, que se sent en tota la zona Dellà Xúquer («una fillola que servix pa l *askoředõr del mataõr*» Càrcer, 1962). A la Costa empordanesa és el costat del còp d'un art, perquè allí certs peixos s'han d'atuir a cops de pal (L'Escala 1937, Roses 1964). *Matadura* [nafra de les bèsties, S. XIV] «cavall que té *matadures* o escosterat: equus intertriginosus; les *mata-*